

تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی در کاهش ناسازگاریهای اجتماعی-عاطفی دانش‌آموزان پسر ناسازگار دبستانی اهواز

فهیمة ثابتی*

منیجه شهنی ییلاق**

چکیده:

این پژوهش آزمایشی میدانی به منظور بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی در کاهش ناسازگاریهای اجتماعی-عاطفی دانش‌آموزان پسر ناسازگار دبستانی در اهواز انجام شده است. حجم نمونه اولیه ۹۵۰ دانش‌آموز است که به طور تصادفی از مدارس پسرانه نواحی چهارگانه آموزش و پرورش شهرستان اهواز در پایه‌های سوم، چهارم و پنجم دبستان انتخاب شد. سپس از این تعداد ۱۳۴ نفر از طریق پرسشنامه رفتاری کودکان راتر و پرسشنامه جامعه سنجی به عنوان دانش‌آموزان ناسازگار معرفی شدند (میزان شیوع ۱۴/۱ در صد) که ۶۰ نفر از آنها به طور تصادفی انتخاب شدند. ابزارهای گرد آوری داده‌ها شامل: (۱) پرسشنامه رفتاری کودکان راتر، (۲) پرسشنامه جامعه سنجی و (۳) مقیاس رفتار سازشی می‌باشد. دو ابزار اول برای تشخیص کودکان ناسازگار و ابزار سوم برای تعیین میزان رفتار سازشی گروه‌های آزمایشی و گواه قبل و بعد از مداخله مورد استفاده قرار گرفتند. روش کار به این صورت بود که نخست هر دو گروه آزمایشی و گواه توسط مقیاس رفتار سازشی پیش‌آزمون شدند. سپس به گروه آزمایشی در هشت جلسه یک ساعته آموزش مهارت‌های اجتماعی داده شد. این آموزش شامل گوش دادن، دوست یابی، حل تعارض، ابراز وجود و همکاری بود. پس از اعمال مداخله، بار دیگر هر دو گروه توسط مقیاس رفتار سازشی پس‌آزمون شدند. نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌های مکرر این بود که بین تفاضل نمره‌های پیش و پس‌آزمون رفتار سازشی گروه آزمایشی و گواه تفاوت معنی‌دار وجود دارد. همچنین عملکرد آزمودنیها در حیطه‌های مختلف پرسشنامه رفتار سازشی متفاوت بود. تعامل بین گروه‌ها و خرده مقیاسهای پرسشنامه رفتار سازشی نیز معنی‌دار بود. به طور کلی نتایج نشان داد که آموزش مهارت‌های اجتماعی موجب کاهش ناسازگاریهای اجتماعی-عاطفی دانش‌آموزان پسر ناسازگار دبستانی می‌شود.

* کارشناس ارشد رشته آموزش پرستاری

** عضو هیأت علمی گروه روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

مقدمه

سازگاری به نقل از انجمن روان‌پزشکان آمریکا (۱۹۹۴) عبارت است از هماهنگ ساختن رفتار به منظور بر آورده ساختن نیازهای محیطی که غالباً مستلزم اصلاح تکانه‌ها، هیجانات یا نگرشها می‌باشد. حال اگر به هر علتی فرد از برقراری ارتباط با دیگران و محیط اجتماعی خود ناتوان باشد، یا به عبارتی جریان سازگاری مختل شود، رفتارهای ناسازگارانه یا اختلالات رفتاری به وجود می‌آید. به طور کلی، واژه ناسازگار به کودکانی اطلاق می‌شود که از هوش عادی یا حتی ضریب هوشی بالایی برخوردارند، ولی دارای رفتار غیر عادی و نابهنجار یا به اصطلاح مبتلا به اختلالات رفتاری می‌باشند (میلانی فر، ۱۳۷۶).

همچنین کمیته اسکاتلند در حدود ۵ درصد از کودکان مدرسه را تحت عنوان ناسازگار طبقه بندی می‌کند (ایلنگورث^۴، به نقل از نوایی نژاد، ۱۳۶۸). در انگلستان، شیوع مشکلات عاطفی-رفتاری متوسط تا شدید در بین کودکان سنین پیش دبستانی ۷ درصد و شیوع مشکلات عاطفی-رفتاری خفیف ۱۵ درصد

اجتماعی شدن جریانی است که در آن هنجارها، مهارتها، انگیزه‌ها، طرز تلقیها و رفتارهای فرد شکل می‌گیرد تا ایفای نقش کنونی یا آتی او در جامعه مناسب و مطلوب شناخته شود. کودکان از طریق فرایند اجتماعی شدن ارزشها، اعتقادات و معیارهای رفتاری را که فرهنگشان از آنان انتظار دارد می‌آموزند (ماسن و همکاران، به نقل از یاسایی، ۱۳۷۲). برای کودکان سنین مدرسه، گروه همسالان و مدرسه نقش زیادی در اجتماعی شدن آنها دارد. کودکان در این سنین، از طریق کسب مهارتهای اجتماعی مهمی نظیر همکاری، سازش، ارتباط و دوست یابی به درون گروه همسالان خود راه یافته و پایه و اساس زندگی اجتماعی خود را تشکیل می‌دهند (استوارت و سندین^۱، ۱۹۹۵). بنابراین، تعاملات اجتماعی اولیه با والدین و ارتباطات بعدی با گروه همسالان و دیگر بزرگسالان باعث افزایش مهارتهای سازگاری و تطابق در آنها می‌شود (هابر، لیچ و پرایس^۲، ۱۹۹۶). کایرنز، لونگ، بوچانان و کایرنز^۳ (۱۹۹۵) در این زمینه اظهار می‌دارند که فسرآیندهای سازگاری در زمینه ارتباطات اجتماعی شکل می‌گیرد. پس می‌توان چنین نتیجه گرفت که اجتماعی شدن زمینه افزایش سازگاری را در افراد فراهم می‌آورد.

- 1- Stuart and Sundeen
- 2- Haber, Leach and Price
- 3- Cairns, Leung, Buchanan and Cairns
- 4- Illingworth

از طرفی ناسازگاری اجتماعی-عاطفی در کودکان با پیامدهای منفی در زندگی حال و آینده آنها همراه است. رابینز^۲ (نلسون^۳ و همکاران، به نقل از منشی طوسی، ۱۳۷۱) اظهار می‌دارد که رفتار ضد اجتماعی دوران کودکی با ناتوانیهای دوران بزرگسالی در ارتباط است. تحقیقات دراز مدت کیگان و ماس^۴ (کارتلج^۵ و دیگران، به نقل از نظری نژاد، ۱۳۷۵) حاکی از آن است که نارساییهای دوران کودکی در زمینه روابط اجتماعی به دوران بزرگسالی منتقل می‌شود. همچنین بین مشکلات یادگیری و مشکلات رفتاری در دبستان ارتباط وجود دارد، به طوری که ۳۳ تا ۸۰ درصد از کودکان دارای مشکلات رفتاری در درس نیز مشکلاتی دارند (دورکین^۶، به نقل از صالحی، ۱۳۷۶).

به علاوه تحقیقات گوناگون نشان می‌دهد که بین کمبود مهارت‌های اجتماعی و بروز اختلالات رفتاری در آینده ارتباط وجود دارد. در این زمینه وان هاسلت^۷ و دیگران (به نقل از وردین، لورد و فورست^۸، ۱۹۹۰) در بیش از

صد گزارش شده است (پوری و هال^۱، ۱۹۹۷). در مطالعه مشابهی که توسط راتر و همکاران (به نقل از پوری و هال، ۱۹۹۷) بر روی کودکان دبستانی جزیره وایت انجام شد، شیوع اختلالات رفتاری در حدود ۶/۸ در صد گزارش شده است. در همین مطالعه شیوع اختلالات رفتاری در کودکان لندن دو برابر جزیره وایت گزارش شده است.

تحقیقات اخیر در ایالات متحده آمریکا نشان می‌دهد که در حدود ۷/۵ میلیون نفر (۱۲ در صد) از کودکان ایالات متحده به نوعی گرفتار یکی از اختلالات رفتاری یا روانی می‌باشند (استوارت و دیگران، ۱۹۹۵).

در کشور ایران نیز در مورد شیوع اختلالات رفتاری تحقیقات چندی صورت گرفته است. اسلامبولچی مقدم (۱۳۷۰) میزان شیوع ناسازگاری را در میان دانش‌آموزان مدارس ابتدایی شهر تهران ۸/۳ در صد بیان می‌کند. در این پژوهش ناسازگاری در میان پسران ۱/۵ برابر دختران گزارش شده است. در بررسی دژکام (۱۳۷۱) میزان شیوع اختلال سلوک در بین دانش‌آموزان پایه‌های چهارم و پنجم دبستانی شهر قم به ترتیب ۱۳ و ۱۰/۵ در صد گزارش شده است. محمد رومزپور (۱۳۷۴) میزان شیوع اختلال سلوک را در کودکان دبستانی شهرستان اهواز ۱۹/۸ در صد گزارش نموده است.

1- Puri and Hall

2- Robins

3- Nelson

4- Kagan and Moss

5- Cartledge

6- Dworkin

7- Van Hasselt

8- Verduyn, Lord and Forrest

۲۰ مطالعه به رابطه بین عملکرد ضعیف اجتماعی در دوران کودکی و بروز مشکلات روانی در آینده پی بردند. این مشکلات که با عملکرد ضعیف مهارت‌های اجتماعی دوران کودکی ارتباط دارد شامل موارد زیر می‌باشد: بزهکاری، نقص در عملکرد تحصیلی و شناختی، فرار از مدرسه و در بزرگسالی الکلیسم، رفتارهای ضد اجتماعی و اختلالات روانی پیشرفته.

به طور کلی مهارت‌های اجتماعی به رفتارهایی گفته می‌شود که شالوده ارتباطات موفق و رودرو را تشکیل می‌دهد (هارجی^۱ و دیگران، به نقل از بیگی و فیروز بخت، ۱۳۷۷) و رشد مهارت‌های اجتماعی بخشی از جریان اجتماعی شدن فرد است و هرگونه آموزشی در این زمینه باید در خصوص اجتماعی شدن فرد صورت گیرد (کارتلیج و دیگران، به نقل از نظری نژاد، ۱۳۷۵). تیلور^۲ (۱۹۹۵) آموزش مهارت‌های اجتماعی را این چنین تعریف می‌کند: تکنیکی است که از طریق آن افراد می‌آموزند که چگونه آرام باشند و در موقعیت‌های مختلف اجتماعی به طور مناسب و خوشایندی ارتباط برقرار سازند. آموزش مهارت‌های اجتماعی بخشی از برنامه‌های تعدیل رفتار بوده و به منظور اصلاح رفتارهای ناسازگارانه به کار گرفته می‌شود. استفنز و واکر^۳ (کارتلیج و دیگران، به نقل از نظری نژاد،

۱۳۷۵) فهرستی از برنامه آموزش مهارت‌های اجتماعی را برای کودکان دبستانی طرح ریزی کردند. این مهارت‌ها عبارتند از: مهارت گوش دادن، دوست یابی، حل تعارض، ابراز وجود، همکاری و بسیاری از مهارت‌های دیگر. تکنیک‌های آموزشی که معمولاً برای این برنامه‌ها به کار گرفته می‌شود شامل سخنرانی، بحث گروهی، ایفای نقش و الگو سازی می‌باشد.

در سالهای اخیر، پیرامون آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان تحقیقاتی صورت گرفته است. دنیلز^۴ (۱۹۹۰) در انگلستان پژوهشی تحت عنوان آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان دبستانی انجام داد. هدف از اجرای این برنامه افزایش مهارت‌های اجتماعی کودکان و به دنبال آن کاهش مشکلات رفتاری آنها بوده است. در این مطالعه کودکان در ۶ جلسه یک ساعته آموزش مهارت‌های اجتماعی، شامل گوش دادن، دوست یابی، همکاری و تقسیم کار، شرکت کردند. نتایج نشان داد که بعد از اتمام جلسات، کودکان تغییرات مثبت رفتاری، از قبیل برقراری ارتباط خوب با دیگران، کاهش رفتارهای پرخاشگرانه و بیش‌فعالی و افزایش همکاری، نشان دادند.

1- Hargie 2- Taylor

3- Stephen and Walker 4- Deniels

دبستانی شهرستان اهواز است. همچنین اهداف ویژه این پژوهش عبارتند از: ۱) تعیین میزان شیوع ناسازگاری در دانش‌آموزان پسر دبستانی شهرستان اهواز، ۲) تعیین میزان رفتار سازشی گروه‌های آزمایشی و گواه قبل از آموزش مهارت‌های اجتماعی، ۳) تعیین میزان رفتار سازشی گروه‌های آزمایشی و گواه بعد از آموزش مهارت‌های اجتماعی و ۴) مقایسه میزان رفتار سازشی گروه آزمایش و گروه گواه قبل و بعد از آموزش مهارت‌های اجتماعی.

فرضیه‌های پژوهش

این پژوهش فرضیه کلی زیر و یازده فرضیه مربوط به حیطه‌های مختلف رفتار سازشی را به محک آزمایش گذاشته است:

- آموزش مهارت‌های اجتماعی موجب کاهش ناسازگاری‌های اجتماعی-عاطفی دانش‌آموزان پسر ناسازگار دبستانی می‌شود.

۱- آموزش مهارت‌های اجتماعی موجب کاهش رفتار خشونت آمیز دانش‌آموزان پسر ناسازگار دبستانی می‌شود.

۲- آموزش مهارت‌های اجتماعی موجب کاهش رفتار ضد اجتماعی دانش‌آموزان پسر ناسازگار دبستانی می‌شود.

نتایج پژوهشی که توسط وردین و همکاران (۱۹۹۰) در انگلستان با عنوان "آموزش مهارت‌های اجتماعی در مدرسه" انجام گرفته است نشان می‌دهد که بعد از مداخله، بهبودی قابل توجه در فعالیتها و رفتارهای اجتماعی دانش‌آموزان که توسط والدین گزارش می‌شد و همچنین اعتماد به نفس آنها رخ داده است.

شمیتی و تری لیواس^۱ (۱۹۹۵) تحقیقی با عنوان "اثرات شناختی و رفتاری آموزش مهارت‌های اجتماعی در کودکان دبستانی در کشور لبنان و یونان" انجام دادند. اهداف این پژوهش شامل افزایش همکاری، کاهش کشمکش و تعارض بین فردی و کاهش رفتارهای پرخاشگرانه و کنترل رفتار بود. نتایج نشان داد که برنامه آموزش مهارت‌های اجتماعی (کنترل تعارض) در سه حیطه از رفتارهای اجتماعی، یعنی کنترل خود، همدلی و همکاری تأثیر به‌سزایی داشت. در نهایت این برنامه بر روی افزایش رفتارهای موافق اجتماعی بیشتر از کاهش رفتارهای ضد اجتماعی تأثیر داشت.

اهداف پژوهش

هدف کلی این پژوهش تعیین تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی در کاهش ناسازگاری‌های اجتماعی-عاطفی دانش‌آموزان پسر ناسازگار

ناسازگار دبستانی می شود.

روش نمونه گیری

جامعه آماری شامل کل دانش آموزان پسر ناسازگار پایه های سوم، چهارم و پنجم دبستانی شهرستان اهواز می باشد. روش نمونه گیری به این صورت بود که ابتدا حجم نمونه اولیه با استفاده از فرمولی مناسب (سرمد، بازرگان و حجازی، ۱۳۷۶) محاسبه شد که محدود ۹۵۰ نفر برآورد شد و مسا ۹۵۰ نفر انتخاب کردیم.

سپس از طریق روش نمونه گیری تصادفی چند مرحله ای از چهار ناحیه آموزش و پرورش شهرستان اهواز این تعداد انتخاب شدند، به این صورت که از هر ناحیه آموزش و پرورش دو مدرسه و از هر مدرسه ۵ کلاس (در مجموع ۸ مدرسه و ۴۰ کلاس) در سه پایه تحصیلی (سوم، چهارم و پنجم دبستان) و از هر کلاس ۲۵-۲۰ نفر به صورت تصادفی انتخاب شدند. این افراد با استفاده از دو ابزار تشخیصی مورد بررسی قرار گرفتند و بر اساس آن ۱۳۴ نفر آنها (با شیوع ۱/۱۴٪) به عنوان ناسازگار معرفی شدند. از این گروه ۶۰ دانش آموز ناسازگار (از هر پایه تحصیلی ۲۰ نفر) به طور تصادفی انتخاب شدند که به صورت تصادفی به دو گروه آزمایشی و گواه گمارده شدند.

۳- آموزش مهارت های اجتماعی موجب کاهش رفتار عصیانی دانش آموزان پسر ناسازگار دبستانی می شود.

۴- آموزش مهارت های اجتماعی موجب کاهش رفتار غیر قابل اعتماد دانش آموزان پسر ناسازگار دبستانی می شود.

۵- آموزش مهارت های اجتماعی موجب کاهش رفتار کناره گیری دانش آموزان پسر ناسازگار دبستانی می شود.

۶- آموزش مهارت های اجتماعی موجب کاهش رفتارهای قسالبی و اظطوار عجیب دانش آموزان پسر ناسازگار دبستانی می شود.

۷- آموزش مهارت های اجتماعی موجب کاهش رفتارهای نامناسب اجتماعی دانش آموزان پسر ناسازگار دبستانی می شود.

۸- آموزش مهارت های اجتماعی موجب کاهش عادات ناپسند صوتی دانش آموزان پسر ناسازگار دبستانی می شود.

۹- آموزش مهارت های اجتماعی موجب کاهش عادات ناپسند یا عجیب دانش آموزان پسر ناسازگار دبستانی می شود.

۱۰- آموزش مهارت های اجتماعی موجب کاهش بیش فعالی دانش آموزان پسر ناسازگار دبستانی می شود.

۱۱- آموزش مهارت های اجتماعی موجب کاهش آشفتگی های روانی دانش آموزان پسر

ابزار گرد آوری داده‌ها

در این پژوهش سه پرسشنامه به کار رفته است که عبارتند از: پرسشنامه رفتاری کودکان راتر، پرسشنامه جامعه‌سنجی و مقیاس رفتار ساشی.

۱- پرسشنامه رفتاری کودکان راتر (مقیاس راتر فرم B2): این مقیاس در سال ۱۹۶۷ توسط پروفسور مایکل راتر و به منظور تهیه یک ابزار پایا و معتبر جهت سنجش مشکلات رفتاری (اجتماعی-عاطفی) کودکان در مدرسه ساخته شد. است این پرسشنامه از ۳۰ گزینه تشکیل شده است و ۵ عامل (بیش فعالی-پرخاشگری، اضطراب و افسردگی، رفتار ضد اجتماعی، ناسازگاری اجتماعی و اختلال کمبود توجه) را می‌سنجد. این پرسشنامه توسط معلم تکمیل می‌گردد و دانش‌آموزانی که از این پرسشنامه نمره ۱۰ یا بالاتر کسب کنند ناسازگار تلقی می‌شوند.

راتر در صد توافق بین پرسشنامه و تشخیص پزشک را در سطح ۰/۰۰۱ معنی دار گزارش نموده است. محمدرومی‌پور (۱۳۷۴) ضریب پایایی این مقیاس را با استفاده از روش باز آزمایی در فاصله ۱۴ روز ۰/۷۲ گزارش نموده است. پژوهشگران این تحقیق ضریب پایایی این پرسشنامه را از طریق روش آلفای کرونباخ ۰/۸۳ گزارش نمودند.

۲- پرسشنامه جامعه‌سنجی: این پرسشنامه

توسط مک میلان^۱ و همکاران در سال ۱۹۸۰ به منظور بررسی پذیرش کودکان از جانب همسالان در کلاس درس ساخته شده است. برای این منظور هر دانش‌آموز باید به این سؤال جامعه‌سنجی پاسخ دهد که نام سه نفر از همکلاسه‌هایش را بنویسد که "بیشتر دوست دارد با آنها بازی کند، کنار آنها بنشیند و یا در فعالیتهای گروهی با آنها همکاری نماید".

در این پژوهش دانش‌آموزانی که از پرسشنامه راتر نمره ۱۰ یا بالاتر کسب کردند و در پرسشنامه جامعه‌سنجی کمتر از ۲ انتخاب مثبت داشتند به عنوان دانش‌آموز ناسازگار معرفی شدند. دو پرسشنامه راتر و جامعه‌سنجی به عنوان ابزارهای تشخیصی به کار برده شده‌اند.

۳- مقیاس رفتار ساشی: این ابزار نخستین بار توسط لمبرت^۲ و همکاران در سال ۱۹۷۴ تهیه و بر روی دانش‌آموزان آمریکایی سنین دبستان هنجاریابی شد. بخش دوم این مقیاس در سال ۱۳۶۹ توسط شهینی‌بیلاق (۱۳۷۴) ترجمه و پس از ویرایش ماده‌های آن بر روی ۱۵۰۰ دانش‌آموز دبستانی اهواز هنجاریابی شده است. مقیاس اصلاح شده شامل ۱۱ حیطه می‌باشد که عبارتند از: رفتار خشونت آمیز و مخرب، رفتار ضد اجتماعی، رفتار

1- McMillan

2- Lambert

آزمایشی و گواه توسط مقیاس رفتار سازشی پیش آزمون شدند، سپس مداخله در مورد گروه آزمایشی انجام شد. در این پژوهش آموزش مهارت‌های اجتماعی مداخله‌ای بود که به مدت ۸ جلسه یک ساعته در طول ۴ هفته (هفته‌ای دو بار) صورت گرفت. برای این منظور دانش‌آموزان گروه آزمایشی به سه زیر گروه ۱۰ نفره، از هر پایه تحصیلی (سوم، چهارم و پنجم)، تقسیم شدند و آموزش مهارت‌های اجتماعی به طور جداگانه در مورد هر گروه انجام شد. در کل ۲۴ جلسه آموزشی برای این دانش‌آموزان ترتیب داده شد.

مهارت‌های اجتماعی آموزش داده شده عبارتند از: ۱) مهارت گوش دادن، ۲) مهارت درست یابی، ۳) مهارت حل تعارض، ۴) مهارت ابزار وجود و ۵) مهارت همکاری. تکنیک‌هایی که برای آموزش به کار گرفته شد شامل سخنرانی، بحث گروهی، ایفای نقش و الگو سازی بود. برنامه آموزشی به طور کامل از قبل آماده و تنظیم شده و به صورت یکسان در مورد تمام زیر گروه‌های گروه آزمایشی به اجرا در آمد. در این جلسات تکنیک‌های آموزشی به ترتیب زیر به کار گرفته شد: ابتدا پژوهشگران در باره مهارت مورد نظر سخنرانی کرده و توضیحات لازم داده می‌شد. سپس

عصبانی، رفتار غیرقابل اعتماد، کناره‌گیری، رفتارهای قالبی و اطوار عجیب، رفتارهای نامناسب اجتماعی، عادات ناپسند صوتی، عادات ناپسند یا عجیب، گرایش‌های بیش‌فعالی و آشفتگی‌های روانی.

شهنی‌بیلاق (۱۳۷۴) روایی این ابزار را با استفاده از روش همزمان (با ضرایب همبستگی ۰/۵۲ و ۰/۶۲) و پایایی کل مقیاس را (از طریق روش تنصیف) ۰/۸۰ گزارش نموده است. پژوهشگران این تحقیق نیز پایایی کل مقیاس را ۰/۹۵ و حیطه‌های مختلف را بین ۰/۶۴ تا ۰/۹۱ گزارش نموده‌اند.

این مقیاس برای تعیین میزان رفتار سازشی دانش‌آموزان گروه‌های آزمایشی و گواه قبل و بعد از آموزش مهارت‌های اجتماعی به کار برده شده است.

روش اجرا

پس از انتخاب نمونه اولیه (۹۵۰ دانش‌آموز) به طریقی که ذکر شد، مطالعه مقدماتی در سه مدرسه ناحیه ۱ آموزش و پرورش شهرستان اهواز صورت گرفت تا مشکلات کار مشخص شود. به طور کلی روش کار به این صورت بود که ابتدا هر دو گروه

قرار گرفت.

یافته‌های پژوهش

در این قسمت ابتدا به شیوع ناسازگاری در دانش‌آموزان دبستانی شهرستان اهواز اشاره می‌شود، سپس آمار توصیفی مربوط به نمونه و یافته‌های مربوط به فرضیه‌های پژوهش ارائه می‌شود.

جدول ۱ توزیع فراوانی و درصد شیوع ناسازگاری در دانش‌آموزان مورد پژوهش را در پایه‌های مختلف نشان می‌دهد.

همان‌طور که مندرجات جدول ۱ نشان می‌دهد بیشترین درصد ناسازگاری (۱۶/۱ درصد) مربوط به پایه تحصیلی سوم و کمترین درصد (۱۲/۶ درصد) مربوط به پایه تحصیلی پنجم می‌باشد. شیوع ناسازگاری در کل جامعه پژوهش نیز ۱۴/۱ درصد است.

درباره موضوع مورد نظر با دانش‌آموزان به بحث پرداخته می‌شد و نظرات آنها منعکس می‌شد. بعد دانش‌آموزان مهارت مورد نظر را به صورت ایفای نقش و ارائه نمایش اجرا می‌کردند و در پایان طریقه صحیح به کارگیری مهارت مورد نظر توسط پژوهشگر و همه دانش‌آموزان الگو سازی می‌شد. در هر جلسه با توجه به موضوع مورد بحث تکلیف شبی به دانش‌آموزان داده می‌شد تا عملاً مهارت مورد بحث را در منزل یا مدرسه به کارگیرند و نتیجه آن را گزارش دهند. در ابتدای هر جلسه موضوع جلسه قبل مرور می‌شد. گروه گواه هیچ‌گونه آموزشی در یافت نکرد. حدود یک هفته پس از اتمام جلسات رفتار سازشی هر دو گروه سنجیده شد و تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی در مورد گروه آزمایشی مورد بررسی

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد شیوع ناسازگاری در دانش‌آموزان

مورد پژوهش در پایه‌های مختلف

افراد ناسازگار		کل دانش‌آموزان		فراوانی
درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۶/۱	۴۶	۳۰	۲۸۵	سوم
۱۳/۹	۴۹	۳۷/۳	۳۵۵	چهارم
۱۲/۶	۳۹	۳۲/۷	۳۱۰	پنجم
۱۴/۱	۱۳۴	۱۰۰	۹۵۰	جمع

جدول ۲ میانگین و انحراف معیار نمره‌های پیش آزمون و پس آزمون حیطه‌های مختلف مقیاس رفتار سازشی را در گروه‌های آزمایشی و گواه نشان می‌دهد. همان‌طور که جدول ۲ نشان می‌دهد بیشترین نمره پیش آزمون خرده مقیاس رفتار سازشی در دو گروه آزمایشی و گواه مربوط به حیطه (۲)، یعنی رفتار ضداجتماعی و کمترین نمره مربوط به حیطه (۷) رفتارهای نامناسب اجتماعی می‌باشد.

جدول ۲. میانگین و انحراف معیار نمره‌های پیش آزمون و پس آزمون حیطه‌های مختلف مقیاس رفتار سازشی در دو گروه آزمایشی و گواه

گروه کنترل					گروه آزمایشی					حیطه‌ها
پس آزمون		پیش آزمون		n	پس آزمون		پیش آزمون		n	
SD	\bar{X}	SD	\bar{X}		SD	\bar{X}	SD	\bar{X}		
۱۰/۱	۲۱/۵	۹/۹	۲۱/۲	۳۰	۷/۳	۱۴/۹	۸/۲	۱۹/۴	۳۰	(۱) رفتار خشونت‌آمیز
۱۱/۶	۲۲/۹	۱۱/۶	۲۳/۷	۳۰	۶/۸	۱۴/۸	۱۱/۵	۲۴/۸	۳۰	(۲) رفتار ضداجتماعی
۹/۷	۲۰/۲	۹/۶	۲۰/۱	۳۰	۱۰/۸	۱۹/۹	۱۰/۷	۲۰/۳	۳۰	(۳) رفتار عصبانی
۴/۲	۶/۱	۴/۱	۶/۳	۳۰	۳/۷	۶/۷	۳/۷	۶/۸	۳۰	(۴) رفتار غیر قابل اعتماد
۵/۷	۹/۵	۵/۸	۹/۳	۳۰	۳/۲	۴/۵	۷/۲	۱۰/۵	۳۰	(۵) کناره‌گیری
۳/۹	۶/۱	۳/۷	۵/۸	۳۰	۳/۸	۴/۱	۴/۷	۵/۲	۳۰	(۶) رفتارهای قالبی و اطوار عجیب
۲/۵	۳/۷	۲/۴	۳/۸	۳۰	۲/۲	۲/۱	۲/۵	۳/۱	۳۰	(۷) رفتارهای نامناسب اجتماعی
۳/۷	۴/۸	۳/۳	۵/۲	۳۰	۲/۵	۳/۲	۲/۳	۴/۴	۳۰	(۸) عادات ناپسند صوتی
۳/۱	۶/۴	۲/۸	۶/۵	۳۰	۷	۶/۹	۶/۹	۷/۴	۳۰	(۹) عادات ناپسند یا عجیب
۲/۹	۶/۴	۲/۸	۶/۵	۳۰	۱/۱	۲/۷	۲/۵	۶/۸	۳۰	(۱۰) بیش‌فعالی
۹/۳	۲۲/۲	۹/۱	۲۲/۳	۳۰	۷/۱	۱۲/۷	۱۰/۶	۲۱/۸	۳۰	(۱۱) آشفتگی‌های روانی
۶۶/۵	۱۳۰/۹	۶۵/۱	۱۳۰/۷	۳۰	۵۵/۵	۹۲/۷	۷۰/۷	۱۳۰/۵	۳۰	کل مقیاس

همچنین جدول ۲ میانگین و انحراف معیار نمره‌های پس آزمون حیطه‌های مختلف مقیاس رفتار سازشی را در دو گروه آزمایشی و گواه نشان می‌دهد. بیشترین نمره پس آزمون خرده مقیاس رفتار سازشی در گروه آزمایشی مربوط به حیطه (۳) رفتار عصبانی و در گروه گواه مربوط به حیطه (۲) رفتار ضداجتماعی می‌باشد. کمترین نمره پس آزمون خرده مقیاس رفتار سازشی در گروه‌های آزمایشی و گواه مربوط به حیطه (۷) رفتارهای نامناسب اجتماعی است.

به طور خلاصه می‌توان گفت که:

(۱) در گروه آزمایشی نمره‌های پس آزمون خرده مقیاس‌های سازگاری در حیطه‌های (۱) رفتار خشونت‌آمیز و مخرب، (۲) رفتار ضد اجتماعی، (۳) رفتار عصبانی، (۵) کناره‌گیری، (۶) رفتار قالبی و اطوار عجیب، (۷) رفتار نامناسب اجتماعی، (۱۰) بیش‌فعالی و (۱۱) آشفتگی‌های روانی در مقایسه با نمره‌های پیش آزمون کاهش پیدا کرده است و در حیطه‌های (۴) رفتار غیر قابل اعتماد، (۸) عادات ناپسند صوتی و (۹) عادات ناپسند یا عجیب، بین نمره‌های پیش آزمون و پس آزمون، تفاوت چندانی مشاهده نمی‌شود.

(۲) در گروه گواه بین نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون خرده مقیاس‌های رفتار سازشی در تمام حیطه‌ها، تفاوت چندانی مشاهده نشد. برای تحلیل فرضیه‌های این پژوهش از تحلیل واریانس با اندازه‌های مکرر (طرح دو عاملی: با اندازه‌های مکرر روی یک عامل) بر روی تفاضل نمره‌های پیش آزمون و پس آزمون کل مقیاس رفتار سازشی و هرده مقیاس‌های آن انجام گرفت که نتایج آن در جدول ۳ خلاصه شده است.

جدول ۳ بیانگر این است که: (۱) بین سازگاری در گروه‌های آزمایشی و گواه تفاوت معنی‌دار وجود دارد، یعنی مداخله به کار گرفته شده (آموزش مهارت‌های اجتماعی) باعث تفاوت معنی‌دار در سازگاری گروه آزمایشی نسبت به گروه گواه شده است (F مشاهده شده ۳۱۱/۵۵ بود که در سطح ۰/۰۰۱ معنی‌دار می‌باشد)، (۲) عملکرد آزمودنیها در خرده مقیاس‌های سازگاری متفاوت است (F مشاهده شده ۳۶/۵۳ بود که در سطح ۰/۰۰۱ معنی‌دار می‌باشد) و (۳) تعامل بین گروه‌ها و خرده مقیاس‌های سازگاری معنی‌دار است (F مشاهده شده ۳۴/۳۳ بود که در سطح ۰/۰۰۱ معنی‌دار می‌باشد).

جدول ۳. خلاصه نتایج تحلیل واریانس با اندازه‌های مکرر بر روی تفاضل نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون خرده مقیاسهای رفتار سازشی در دو گروه آزمایشی و گواه

P	F مشاهده شده	میانگین مجموع مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات	منبع تغییرات
۰/۰۰۱	۳۱۱/۵۵	۹۷۳/۵۸	۱	۹۷۳/۵۸	بین آزمودنیها گروه
-	-	۳/۱۲	۵۸	۱۸۱/۱۲۵	درون خانه‌ای
۰/۰۰۱	۳۶/۵۳	۷۸/۸	۱۰	۷۸۷/۹۷	درون آزمودنیها سازگاری
۰/۰۰۱	۳۴/۳۳	۷۴/۰۷	۱۰	۷۴۰/۷۱	گروه x سازگاری
-	-	۲/۱۶	۵۸۰	۱۲۵۱/۲۴	درون خانه‌ای

بحث و نتیجه گیری

یافته‌ها، فرضیه‌های این پژوهش، یعنی تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی بر کاهش ناسازگارهای اجتماعی-عاطفی (و حیطه‌های آن) دانش‌آموزان پسر ناسازگار دبستانی، را تأیید نمود. تحلیل‌های آماری انجام شده از طریق تحلیل واریانس با اندازه‌های مکرر بر روی تفاضل نمره‌های پیش‌آزمون و پس‌آزمون خرده مقیاسهای رفتار سازشی در گروه‌های آزمایشی و گواه نشان داد که:

- بین سازگاری گروه‌های آزمایشی و گواه تفاوت معنی‌دار وجود دارد. یعنی آموزش مهارت‌های اجتماعی باعث تفاوت معنی‌دار در سازگاری گروه آزمایشی در مقایسه با گروه گواه شده است.

- عملکرد آزمودنیها در خرده مقیاسهای رفتار سازشی متفاوت است.

- تعامل بین گروه‌ها و خرده مقیاسهای سازگاری معنی‌دار است.

در این زمینه می‌توان به مطالعات اخیر (اگوستین، تریسی و بین، ۱۹۹۷) اشاره کرد که بر اهمیت نقش آموزش مهارت‌های اجتماعی در سازگاری کودکان دبستانی تأکید کرده‌اند. همچنین دنیلز (۱۹۹۰) در پژوهش خود به این نتیجه دست یافت که آموزش مهارت‌های اجتماعی باعث کاهش مشکلات رفتاری مانند

و خشونت‌های کلامی، که هنوز هم در برخی مدارس دیده می‌شود، کرد. بنابراین آموزش صحیح و مداوم مهارت‌های اجتماعی همسراه با برقراری ارتباط مناسب و دوستانه با دانش‌آموزان می‌تواند راهی برای حل این مشکل شود.

پرخاشگری، گوشه‌گیری، بیش‌فعالی و گستاخی در کودکان می‌شود. از نتایج تحقیقات مورگان و پیرسون^۱ (۱۹۹۴) هم مشخص می‌شود که آموزش مهارت‌های اجتماعی بر کاهش درگیری و ناسازگاری‌های کودکان با همکلاسه‌هایشان تأثیر دارد. شممتی و تری‌لیواس (۱۹۹۵) نیز اظهار می‌دارند که آموزش مهارت‌های اجتماعی باعث کاهش رفتارهای ضد اجتماعی در دانش‌آموزان دبستانی می‌شود. به طور کلی بسیاری از پژوهشگران بر اهمیت نقش آموزش مهارت‌های اجتماعی مانند همکاری، ابراز وجود، حل تعارض، دوست‌یابی و گوش دادن در کاهش و درمان مشکلاتی از قبیل کناره‌گیری، افسردگی، اضطراب، رفتارهای بیش‌فعالی و ضد اجتماعی در کودکان تأکید می‌کنند (دیویسن و نیل^۲، ۱۹۹۴؛ مورگان و پیرسون، ۱۹۹۴).

به طور کلی یافته‌های این پژوهش نشان داد که آموزش مهارت‌های اجتماعی بر کاهش ناسازگاری‌های اجتماعی-عاطفی دانش‌آموزان پسر ناسازگار دبستانی تأثیر مثبت دارد. نتایج نشان می‌دهد که برای پیشگیری و درمان ناسازگاری در کودکان می‌توان روش‌های درمانی غیر آسیب‌رسان را جایگزین روش‌های خشن و آسیب‌رسان، از جمله تنبیه‌های بدنی

1- Morgan and Pearson

2- Davison and Neale

فهرست منابع

فارسی

- اسلامبولچی مقدم، علی (۱۳۷۰). بررسی علل ناسازگاری دانش‌آموزان دوره ابتدایی شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- انجمن روان‌پزشکان آمریکا (۱۹۹۴). راهنمای تشخیصی و آماری اختلال‌های روانی. ترجمه نیکخوا، محمد رضا و همکاران (۱۳۷۵). چاپ دوم، تهران: انتشارات مهارت.
- ایلنگورث، رونالد س. کودک و مدرسه. ترجمه نوایی نژاد، شکوه (۱۳۶۸). چاپ اول، تهران: چاپخانه علامه طباطبایی.
- دژکام، محمود (۱۳۷۱). بررسی میزان شیوع اختلال سلوک و عوامل مرتبط با آن در دانش‌آموزان کلاسهای چهارم و پنجم ابتدایی مدارس شهر قم. خلاصه مقالات اولین سمینار سراسری بررسی و علل پیشگیری اختلالات روانی در کودکان و نوجوانان زتجان. دوزکین، پل. اچ. مشکلات یادگیری و رفتاری دانش‌آموزان. ترجمه صالحی، پرویز (۱۳۷۶)، نشر بشری.
- سرمد، زهره، بازرگان، عباس و حجازی، الهه (۱۳۷۶). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. مؤسسه انتشارات آگاه.
- شهنی بیلاق، منیجه (۱۳۷۴). میزان سازی مقیاس رفتار سازشی برای دانش‌آموزان مدارس ابتدایی. مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، سال دوم، شماره ۱ و ۲.
- کارتلیج، ج. و میلبرن، اف. آموزش مهارت‌های اجتماعی به کودکان. ترجمه نظری نژاد، محمد حسین (۱۳۷۵). چاپ سوم، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- ماسن، پاول، هنری و کیگان، جروم، هوستون، آلتاکارول و کانجر، جان جین‌وی. رشد و شخصیت کودک. ترجمه یاسایی، مهشید (۱۳۷۲). چاپ چهارم، تهران: نشر مرکز.
- محمدرومزپور، زرین (۱۳۷۴). بررسی پایایی و اعتبار هنجارهای مقدماتی پرسشنامه رفتاری کودکان راتر (B2، فرم معلم) و تعیین شیوع اختلالات سلوکی و هیجانی در جمعیت

کودکان دبستانی اهواز. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، انستیتو روان پزشکی، تهران.

میلانی فر، بهروز (۱۳۷۶). روانشناسی کودکان و نوجوانان استثنایی. چاپ ششم، تهران: نشر قومس.

نلسون، ریتاویکس و ایزرائیل، آن سی. اختلالات رفتاری کودکان. ترجمه منشی طوسی، محمد تقی (۱۳۷۱). چاپ سوم، مشهد: انتشارات قدس رضوی.

هارجی، اون، ساندرز و کریستین، دیکسون، دیوید. مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان فردی. ترجمه بیگی، خشایار و فیروز بخت، مهرداد (۱۳۷۷). چاپ اول، تهران: انتشارات تند.

انگلیسی

Agostin, McKee, Tracy, K. and Bain, Sherry (1997). Predicting early school success with developmental and social skills screeners. *Psychology in the School*, 34 (3): 220-227.

Cairns, Robert B., Leung, Man Chi, Buchanan, Lisa and Cairns, Beverlev D. (1995). Friendships and social network in children and adolescence: fluidity, reliability, and interrelations. *Child Development*, 66(5): 1330-1343.

Chimienti, Giounni and Trilivas, Sota (1995). Cognitive and behavioral effects of social skills training on Greek and Lebaness elementary school children. *International Journal of Mental Health*, 23 (4): 53-68.

Davison, Gerald C. and Neale, John M. (1994). *Abnormal Psychology*. Sixth Edition, New York: Wiley.

Deniels, Amanda J. (1990). Social skills training of primary age children. *Educational Psychology in Practice*, 6 (3): 159-162.

Haber, Kráinovich, Miller, Leach, McMahon and Price, Hoskins (1996). *Comprehensive Psychiatric Nursing*. Fifth Edition, St. Louis: Mosby.

Morgan, Vichy and Pearson, Simon (1994). Social skills training in a junior school setting. *Educational Psychology in Practice*. England, 10 (2): 99-108.

- Puri, Basant K. and Hall, Anne D. (1997). *Revision Notes in Psychology*. London: Arnold.
- Stuart, Gall Wiscarz and Sundeen, Sandra J. (1995). *Principles and Practice of Psychiatric Nursing*. Fifth Edition, St. Louis: Mosby.
- Taylor, Shelley E. (1995). *Health Psychology*. Third Edition. Singapore: McGraw Hill.
- Verduyn, C.M., Lord, W. and Forrest, G. C. (1990). Social skills training in school: an evaluation study. *Journal of Adolescence*, 13:3-16.